

КОНЦЕПТУАЛЬНА СХЕМА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В АГРОСФЕРІ

Постановка проблеми. В теперішній час у розвинутих країнах спостерігається значне скорочення субсидування сільськогосподарського сектора, унаслідок зростаючої глобалізації і пов'язаної з нею лібералізацією ринків. У зв'язку з цим уряди багатьох розвинутих країн починають широко використовувати і розвивати інструменти і стратегії регулювання агропромислового виробництва, що базуються на ринкових механізмах і відповідають положенням ВТО. Ця проблематика стає важливою і в Україні, у міру поглиблення її інтеграції у світовий простір і, зокрема, у зв'язку з вступом у ВТО.

У цьому зв'язку, ринкова орієнтація аграрного сектора все більше вимагає від господарських керівників уміння бачити перспективи, приймати ефективні стратегічні управлінські рішення в сформованих ризикованих умовах господарювання, заснованих на системному підході, аналізі зовнішніх і внутрішніх факторів, прямо або опосередковано впливають на діяльність підприємства. І тому, істотно зростає роль концептуальних і практично значимих розробок із проблем прийняття управлінських рішень з урахуванням факторів ризику і невизначеності, що використовують інформаційні технології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз літературних джерел [1, 2, 3, 6, 7, 8] показує, що теорія і методологія оцінки ризику по інвестиційній привабливості проектів в агропромисловому виробництві розроблені недостатньо системно і комплексно, не враховують специфічні особливості інвестування в сільському господарстві. У існуючих економіко-математичних моделях не знайшли комплексного вирішення питання узгодження програм розвитку підприємств чотирьох сфер (підсистем)

АПК (підсистема виробників сільгосппродукції, підсистема регулювання ринків, банківська підсистема, підсистема агросервісу), також між виробничими підсистемами (сільгоспкооперативи з різними формами власності, особисті господарства працівників кооперативів, підсобні господарства промислових підприємств і фермерські господарства).

Серед дослідників немає єдиної думки щодо визначення ризику. На сьогодні немає однозначного розуміння сутності ризику, невизначеності, втрати (виграшу). Категорія ризику виявляється за допомогою ще одного поняття, що характеризує неоднозначність протікання виробничо-фінансових процесів, а саме наявності умов невизначеності [9, С. 324].

Постановка завдання. Завданнями статті є аналізу факторів ризику в сфері управління агроекономічними процесами.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі аналізу факторів ризику в сфері управління агроекономічними процесами нами пропонується концептуальна схема формування прийняття управлінських рішень (ПУР) в агросфері з урахуванням ризику, що враховує специфіку і характер взаємодії підсистеми ПУР по ризиках з іншими (зовнішніми і внутрішніми) підсистемами АПК.

Нами визначено, що при прийнятті управлінських рішень варто виділяти узагальнену послідовність дослідження зі зниження господарського ризику, у двох напрямках: запобігання появі можливих ризиків і зниження впливу ризику на результати виробничо-фінансової діяльності.

Разом з тим, розглядаючи підходи по зниженню ризику конкретних товаровиробників – фермерських господарств, цілком правомірно виробити загальну концепцію по зниженню ризику в аграрному виробництві.

Основними складовими даної концепції, є:

- 1) Оцінка виробничого потенціалу агропідприємств (фермерських господарств), що здатний успішно реалізувати намічений проект;
- 2) Визначення цілей (задач), які необхідно досягти (вирішити) у ході реалізації проекту;

- 3) Виявлення факторів ризику;
- 4) Визначення критеріїв вибору і системи показників оцінки зниження ризику;
- 5) Розробка і вибір альтернативи оцінки зниження ризику;
- 6) Розробка концепції аналізу зниження ризику з позицій обраних критеріїв, показників і альтернатив;
- 7) Практична реалізація наміченого проекту з урахуванням ризику [2, С. 76].

В умовах ринкового господарства план фермерського господарства повинен враховувати елементи ризику і невизначеності. По-перше, як багатоваріантність умов господарського року, що можуть здійснюватися в перспективному, плановому періоді; по-друге, необхідність адаптації до змінних умов господарювання вимагають використання визначеної кількості додаткових трудових і фінансових ресурсів і їх розподілу для вирішення таких задач, що могли б згладити різкі перепади підсумків діяльності. Тому важливою задачею є виявлення тих загальних аспектів управління ризиком, що могли б допомогти сільським товаровиробникам – фермерам розробити власні стратегії управління ризиком.

Процес моделювання і формування прийняття управлінських рішень інвестиційної привабливості проектів у фермерських господарствах в умовах ризику і невизначеності передбачає виконання ряду етапів.

Перший етап. Оцінку виробничого потенціалу фермерського господарства, ми рекомендуємо виконувати по основних сферах прояву ризику: виробничій, фінансовій. Перший етап повинен визначити виробничий потенціал, виявити слабкі місця в діяльності господарюючого суб'єкта і визначити напрямки їх подолання, що здатні успішно реалізувати намічений проект.

Другий етап. Визначення цілі управління ризиками по інвестиційній привабливості проектів, які необхідно досягти (вирішити) у ході реалізації проекту. Ґрунтуючись на результатах аналізу й оцінки виробничого потенціалу

фермерського господарства, можна конкретизувати цілі і задачі, які варто вирішити шляхом розробки і реалізації відповідних заходів для здійснення даного проекту.

Третій етап. Виявлення факторів ризику. Процедуру виявлення факторів ризику варто починати зі складання їх переліку і характеристики. При цьому варто звернути увагу на:

– збір і обробку інформації зі сфер прояву ризиків. Інформаційний блок системи прийняття рішень по управлінню ризиками, містить у собі 6 блоків інформаційних потоків ризиків: природно-кліматичних, продуктових, кваліфікаційних (кадрових), територіальних, інноваційних і фінансових.

– накопичення інформації зі сфер прояву ризиків. Вона необхідна для аналізу й оцінки факторів ризику в результаті взаємодії ринкового і державного регулювання аграрних ринків.

Четвертий етап. Визначення критеріїв вибору і системи показників оцінки зниження ризику. Вибір критерію і показників оцінки ризику повинен здійснюватися виходячи з цілей і задач, сформульованих на відповідному етапі роботи. Оскільки в економіці підприємницького типу головною метою є прибуток, критерієм ефективності тих чи інших заходів, що знижують ризик, варто назвати забезпечення гарантії її одержання.

П'ятий етап. Розробка і вибір альтернативи оцінки зниження ризику. На практиці фермерське господарство не володіє (і не може володіти) такими запасами знань і часу, щоб сформулювати й оцінити кожен можливу альтернативу. Тому менеджери (консультаційні фірми і центри) шукають прийнятний варіант, що дозволяє зняти проблему.

Шостий етап. Розробка концепції аналізу зниження ризику з позицій обраних критеріїв, показників і альтернатив. Аналіз ризику – процес виявлення (ідентифікації) і оцінки небезпек. Основний зміст цієї процедури полягає в тому, що в результаті проведеного аналізу, слід одержати перелік можливих варіантів рішень конкретних проблем (досягнення поставленої мети) з докладною характеристикою позитивних і негативних наслідків кожного з них.

Сьомий етап. Практична реалізація наміченого проекту з урахуванням можливого ризику. Після завершення етапів, пов'язаних з обґрунтуванням заходів щодо зниження ризику, необхідно продумати механізм їх можливої реалізації.

Процес безпосереднього впливу на ризик нами представлений трьома основними способами – зниженням, збереженням і передачею ризику.

Восьмий етап. Заключним етапом управління ризиком, є контроль і коректування результатів реалізації обраної стратегії з урахуванням нової інформації. Контроль полягає в одержанні інформації від менеджерів про збитки, що відбулися, і вжиті заходи по їх мінімізації. Він може виражатися у виявленні нових обставин, що змінюють рівень ризику, передачі цих даних страховій компанії, спостереженні за ефективністю роботи систем забезпечення безпеки та ін. Крім цього, повинен відбуватися перегляд даних про ефективність використовуваних заходів для управління ризиками.

У рамках представленого нами аналізу ризику можуть використовуватися системи економіко-математичних моделей, алгоритмів і методичних підходів, що дозволяють максимально об'єктивно оцінити змінні умови і визначити рівень інвестиційної привабливості підприємства з урахуванням факторів ризику і невизначеності.

Усі процедури запропонованої нами методики побудовані на послідовності 9 кроків виконання задач функціонування фермерського господарства з урахуванням невизначеності і ризику економічного середовища.

Крок 1. Розробляється і реалізується інформаційна система для підготовки вхідної інформації. На основі статистичних даних формується прогноз врожайності культур кожного господарства.

Для кожного господарства на основі оцінки об'єктивних факторів і параметрів його діяльності встановлюються можливість, доцільність або недоцільність відповідного варіанта кластерного розвитку по випуску кінцевої продукції і наданню послуг, по поглибленню внутрішньогалузевого поділу праці і технологічної (стадійної) спеціалізації.

Крок 2. Можливі варіанти кластерного розвитку і схеми спеціалізації піддаються глобальній оцінці і вибору з урахуванням результатів аналізу попереднього етапу і загальнорегіональних інтересів (потреб). Усі господарства групуються по характеру виробничої діяльності і продукції, що випускається (послуг, що надаються). Вихідна сукупність фермерських господарств розбивається на однорідні групи за допомогою методів кластерного аналізу по методу Уорда, а виробничий потенціал групи однорідних господарств поєднується в типи [4, С. 143].

Крок 3. Вирішується багатокритеріальна оптимізаційна задача. Тут усі параметри задачі розділені на випадкові величини, що випробують вплив випадкових факторів і в результаті варіюючи і детерміновані (визначені). Врожайність сільськогосподарських культур і ціни реалізації 1 ц продукції є випадковими величинами. Продуктивність тварин і витрати грошових і трудових ресурсів на 1 ц продукції вважається нормативною, розрахованою на основі технологічних карт. Обсяги виробничих ресурсів можна розглядати як детерміновані.

Крок 4. На цьому кроці розглядається задача оптимізації розподілу продажів продукції, здійснюється вибір множини варіантів із плану продажів з урахуванням ризику і невизначеності, заснована, на ідеї мінімізації середнього абсолютного відхилення.

У результаті виходять плани з продажу продукції протягом планового періоду при різних допущеннях щодо середніх абсолютних відхилень від очікуваного загального виторгу.

Крок 5. Задача полягає в оцінці ризику наслідку обраного рівня закупівельної ціни з погляду держави і з погляду сільськогосподарського виробника.

Щоб формувати ціни на сільськогосподарську продукцію держава повинна прогнозувати рівень інфляції. Засобів, отриманих фермерами за вирощену і продану державі продукцію, повинне вистачити на покриття витрат до наступного врожаю. Пропонована методика, заснована на зіставленні

очікуваного ефекту і ризику, не тільки допускає, але і передбачає вибрати найбільш прийнятний рівень (варіант) закупівельної ціни для сільськогосподарського виробника [5, С. 301].

Крок 6. Необхідна оцінка ризику втрати прибутку при зберіганні продукції з урахуванням мінливості цін на ринку сільськогосподарської продукції. З декількох рішень, відомих у теорії ігор, вибирається той, котрий є прийнятним для конкретного випадку.

Крок 7. Схема розрахунку нормативів будується виходячи з цілей вирівнювання рентабельності, що може варіюватися в залежності від погодного і цінового фактора.

Рівень рентабельності з урахуванням використовуваного страхового резерву в несприятливій ситуації і з урахуванням відрахувань у страховий фонд у середніх і сприятливих ситуаціях.

Крок 8. Для цього можна використовувати імітаційну модель фінансової діяльності фермерського господарства (об'єднання господарств).

Спочатку будуються моделі попиту і поведінки конкурентів на основі розрахункових даних. За результатами аналізу вихідної моделі визначаються величини попиту, ринкова ціна і нормативні коефіцієнти і їх поєднання, при якому забезпечується можливість здійснення простого (стабілізація виробництва) і розширеного (розвиток виробництва) відтворення з урахуванням інфляції.

Крок 9. Пропонуються можливі варіанти інвестиційної програми фермерського господарства на основі формування бюджету капіталовкладень з використанням лінійного динамічного програмування.

Для оптимізації інвестиційної програми господарства на основі критерію чистої дисконтованої вартості вирішується оптимізаційна задача. Враховується, що підприємство не розглядає можливість залучення додаткових позикових джерел фінансування, тобто задача полягає в найбільш ефективному розподілі власних засобів серед інвестиційних об'єктів:

Висновки з проведеного дослідження. Здійснені ітеративні розрахунки

по всіх ієрархічних ланках поряд з доказом можливості і доцільності практичного використання запропонованої системи дозволяють запропонувати конкретні параметри спеціалізованого кластерного розвитку по інвестиційній привабливості фермерських господарств у розрізі областей, зон і типів окремих господарств на середньострокову перспективу. Таким чином, оцінка в агропромисловому виробництві з погляду рівня ризику дозволяє створити реальне інвестиційно привабливе і конкурентне середовище для фермерських господарств.

Бібліографічний список

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: інформ.-аналіт. зб. / за ред.: П.Т.Саблука [та ін.].- К.: ІАЕ, 2003.- Вип.6.- 647 с.
2. Бардиш Г.О. Проектне фінансування / Г.О. Бардиш.- К.: Хай-Тек Прес, 2008.- 464 с.
3. Бланк И.А. Финансовый менеджмент / И.А. Бланк.- К.: Ника-Центр, 2004.- 528 с.
4. Гайдуцький А.П. Інвестиційна конкурентоспроможність аграрного сектора України / А.П. Гайдуцький.- К.: Нора-Друк, 2004.- 156 с.
5. Головин А. А. Повышение эффективности функционирования фермерських хозяйств центрально-черноземного региона / А.А. Головин.- Курск: КГСА, 2006.- 384 с.
6. Довбня С. Б. Новий підхід до оцінки економічної ефективності інвестиційних проектів / С.Б. Довбня // Фінанси України.- 2007.- №7.- С. 62-70.
7. Мохненко А.С. Особливості реалізації організаційно-економічних змін на вітчизняних підприємствах / А.С. Мохненко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. - Чернігів, 2014. - № 3(75). - С. 9-14.
8. Лайко Г.П. Формування інвестиційної привабливості підприємств АПК / Г.П. Лайко.- К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2005.- 202 с.
9. Наумов О.Б. Стратегія розвитку сировинної бази текстильної промисловості / О. Б. Наумов.- Херсон: Олди-плюс, 2005.- 384 с.

Анотація

Мохненко А.С. – Концептуальна схема прийняття управлінських рішень в агросфері.

На основі аналізу факторів ризику в сфері управління агроекономічними процесами пропонується концептуальна схема формування прийняття управлінських рішень (ПУР) в агросфері з урахуванням ризику, що враховує специфіку і характер взаємодії підсистеми ПУР по ризиках з іншими (зовнішніми і внутрішніми) підсистемами АПК.

Ключові слова: фермер, фермерські господарства, сільське господарство, аграрна економіка, ризик.

Аннотация

Мохненко А.С. – Концептуальная схема принятия управленческих решений в аграрной сфере.

На основе анализа факторов риска в сфере управления агроэкономическими процессами предлагается концептуальная схема формирования принятия управленческих решений (ПУР) в агросфере с учетом риска, который учитывает специфику и характер взаимодействия подсистемы ПУР по рискам с другими (внешними и внутренними) подсистемами АПК.

Ключевые слова: фермер, фермерские хозяйства, сельское хозяйство, аграрная экономика, риск.

Annotation

Mohnenko A. – The conceptual scheme of the managerial decisions in the agrarian sphere

On the basis of the analysis of risks in the sphere of management agro-economic the processes of conceptual scheme of formation of the managerial decision making in the agrarian sphere with regard to risks, which takes into account the specifics and the nature of the interaction of the subsystem of DSP on risks to other (external and internal) subsystems of the agro-industrial complex.

Key words: the farmer, farming, agriculture, agrarian economy, the risk.